

élhető drámai helyzetekre, erős karakterekre épülő, zsigeri élményt nyújtó, érzelmi megrendülést és továbbgondolást együttesen kiváltó alkotások segíthetik akár a múltbeli, akár a jelenkori traumáinkkal való szembenézést és azok egyéni és kollektív feldolgozását.

S Á R O S D I L I L L A

SZOKTAK SZERETNI

Proics Lilla beszélgetése

Az évadban a Bécsi Burgtheater *Eiswindjében* játszott, az Örkény Színház *Stuart Máriájában*, egyik főszerepet átvéve, továbbá számos független produkcióban – a valahai Krétakör társulat tagjával, az évek óta szabadúszó Sárosdi Lillával beszélgettünk.

– *Proics Lilla: Mivel kezdődött a színházzal való viszonyod?*

– Sárosdi Lilla: Sok mindent nem tudok felidézni a gyerekkoromból. Az első színházzal kapcsolatos élményem az, amikor esti gimnáziumba jártam – már akkor sem tudtam jól beleilleszkedni a szűkös rendszerbe –, egyszer elmentünk a Magyar Színházba egy előadásra az osztállyal, de másra nem emlékszem, csak a nézőtérre. Anyámmal nem jártunk színházba, de Iron Maiden- és efféle koncertekre igen, illetve mivel az SZDSZ tagja volt, tüntetésekre. Megmaradt azokból az évekből, ahogy elindulunk a zuglói irodából, Magyar Bálint, Pető Iván és még sokan mások, aztán állok a tömegben és tartok valami transzparenst. Mostanában eszembe szokott jutni, amikor állok valami tüntetésen, hogy már tizenöt évesen is ezt csináltam, és rohadtul unom.

– *Hogyan lett ebből színházcsinálás?*

– Tulajdonképpen úgy, hogy tizenhét évesen megláttam Latinovitsot a tévében és szerelmes lettem. Annak ellenére, hogy előtte mindent félbehagytam, amibe csak belekezdtem, abban kitartottam, hogy színésszé váljak. Bár ez is olyan szélsőséges lelkesedés volt, amilyen rettenetesen tudok rajongani adott helyzetekben emberekért vagy dolgokért, ugyanakkor ma is látom benne azt a hatalmas erőt, amit mindenki lát és hall, aki képes eltekinteni az idegesítő manírjaitól. És nyilván azóta láttam több nagy színészt is, akik ugyanilyen hatással tudnak lenni sokunkra.

– *Be is iratkoztál egy színi iskolába?*

– Nem egybe. Végigjártam sok cicaszínkört (a dilettáns színészképzés alighanem örök), de aztán Földesi Margit jóvoltából és unszolására mentem Szolnokra '97 körül stúdiósna. Onnantól fogva végre színházzal foglalkoztam. Schwajda György akkor ott éppen egy kaposvárihoz hasonló színészképzést akart kiépíteni, ami ugyan bedőlt, de minket még tanított többek közt Morcsányi Géza, Töröcsik Mari, Molnár Piroska, Garas Dezső. És ott megtaláltam azt a közösséget, amelyben jól éreztem magam Gigor Attilával, Vinnai Andrással, Máthé Zsolttal, Vajda Robival. Együtt laktunk, mint valami kommuna,

úgyhogy szinte folyamatosan dolgoztunk. A színházban pedig stúdiósként vettünk részt előadásokban.

– *Az embernek fiatalon valamilyen markáns behatásra – amit nevezhetünk tanulásnak is akár – mennyire mehet felre az ízlése, a gondolkodása, a pályája?*

– Ezen nagyon sokat gondolkozom, magammal kapcsolatban mármint, de nem tudom. Vajon szerencsés voltam, vagy azzal a sodródással, ha nem is egészen racionálisan, de én alakítottam az életemet, mert mégiscsak tudtam, hogy mi a jó? Utólag biztos, azáltal kerültem előnyös helyzetbe, hogy nem vettem fel a főiskolára – különben aligha kerültem volna a Krétakörbe. Pedig annak idején úgy gondoltam, mégiscsak a főiskolára szeretnék bejutni, hogy végre legyen már egy hivatalos és kézzelfogható jogosultságom valamihez. Azt csak később értettem meg, hogy bár papír nélkül, de a világ egyik legjobb iskoláját járhattam ki. Most már vannak tisztán tudatos döntéseim, de aki olyan szélhordta módon érkezik meg a felnőtt korába, mint én, annak ehhez idő kell. Valószínű, hogy sok múlik egy adott fiatal ember pályakezdésén, azon, hogyan nőtt fel, milyen eszközei, lehetőségei vannak, mennyire tudatos, mennyire bátor, mit szeretne. Az illúziók nyilván nagyon vonzóak – nekem is, most is –, amiket a kőszínház sugall: az otthonosságot, a kereteket, amelyek megóvnak, sőt fel is emelnek egy színészt.

– *És mégis független színészként dolgozol, többek közt olyan színházi munkákban is részt veszel, mint a Saját színház projekt által nemrég a Trafóban is bemutatott Éljen soká Regina! című előadás, amelyben nyolc, nem mindennapi roma nővel együtt játszol, akik tavaly nyár óta több műhelymunkán keresztül készültek erre a munkára. Van ebben az előadásban egy jelenet, amikor egy asztalnál hárman ülnek háttal a közönségnek, és olyan tragikus momentumokat mondanak el az életükből mikrofonba, hogy alig lehet kibírni. Te velük és velünk nézőkkel szemben ülsz, és csak hallgatsz őket. De az arcodon ott van ez a kibírhatatlanság. Nem technikából – bár biztos vagyok benne, pontosan tudod, mi történik –, hanem abból az elemi érzékenységből és igazságágarásból van, ami a sajátod.*

– Több ilyen projektben dolgoztam, és meg szoktak szeretni az emberek – talán ezért hívtak Romankovics Eda rendező. Nagyon lehetett velük dolgozni, mert valamiért tudnak játszani. Volt persze, hogy kellett tartani őket, néha pedig azt mondták, nagyobb cigány vagyok, mint ők. De nem bohóckodtam, hanem odaadtam a szívemet. Annyira hiányoznak, hogy el nem tudom mondani. Nincs olyan nagyszerű színház, mint ami ebben a munkában megtörtént: hasznosult a munka, embereket segített – én ezt tartom a színház legmagasabb minőségének. De ilyen a Szociopoly például és a többi ezekhez hasonló kezdeményezés. És becsülöm azokat a színészeket, akik nem védik magukat, hanem kijönnek a színházból.

– *Azt mondod, és én is így láttam, nagyon tudnak játszani ezek a nők, akik egyáltalán nem tanultak korábban semmiféle színházcsinálást. És nagyon klassz szakemberekkel dolgoztak tavaly óta a közmunka és egyebek mellett, de nekem kérdés, ehhez képest mit tanulnak az egyetemen a szerencsések, akik odajárnak.*

– Pontosan nem tudom, mit lehet megtanulni ilyen keretek közt, de a főiskolának felelőssége van arra is felkészíteni leendő színészeket, hogy képesek legyenek menedzselni magukat, vagy adott esetben észrevenni, ha égető szükségük van pszichológiai segítségre – miközben mindkét problémakör szakmai közhely, tudtommal még csak beszélni sem szokás ezekről, nemhogy módszeresen foglalkozni velük. Amíg pedig ilyen elemi dolgok hiányoznak, addig hogyan fogalmazza meg magát egy színész? Amíg ezzel nem kezdenek el már a képzés alatt foglalkozni, addig marad az ostoba „minél inkább szenvedsz, annál jobb vagy” emberkínzás. Pedig egy sokak által vágyott, elit dologról beszélünk – nem csak az elképzelhetetlenül nehéz sorsú közmunkás roma nőkhöz képest. Ahogy pedig ők csináltak színházat, az élet-halál kérdés volt, nekik már a döntés, hogy ők oda kiállnak, akkorra tét volt, ami sokkal nagyobb, mint egy színész egyik remek szereplehetősége. Jobban izgultam az elejétől fogva, mint ahogy szoktam, mert én is nagyon akartam, hogy nyilván-

valóvá váljék az igazságuk. Az pedig csodálatos, hogy megtalálta Romankovics Eda rendező és Gyulay Eszter mindehhez azt a formát, amely le merete leplezni azt is, hogy mi a fenét is keresünk mi itt – azt, hogy ebben az országban tragikusan átjárhatatlanná vált a társadalom.

– *Mi volt neked ebben a munkában a legnagyobb szakmai kihívás?*

– Az, hogy a próbákon, a színpadon hogyan tudjuk elérni legjobban a figyelem fenntartását, miközben minden pillanatban tudom, látom azt az elementáris fáradtságot is, amit csak egy ilyen életben lehet szerezni, mint amilyent ezek a nők élnek. Nekem alighanem segített egyébként ebben az is, hogy rengeteg áldozatot vagy eltört életű embert játszottam az évek során.

– *Ugorjunk is vissza ezekhez az évekhez. Hogyan kezdte el dolgozni a Krétakör Társulatban?*

– Miután a Bodó Viktor rendezte *I. Erzsébetben* látott minket Schilling Árpád, hívott minket, és hárman – Bodó Viktor, Vinnai András és én – csatlakoztunk is a társulatához. Eleinte nem voltam tudatos, inkább csak sejtettem, hogyan lehet ott dolgozni, mert felkavaró volt a helyzet újdonsága. Nagyon vágytam arra, hogy szeressenek, azt hiszem, akkoriban a családomat kerestem, nem a színházamat. Így teltek el évek: jobban érdekelt, ki szeret és ki nem, mint az, hogy mennyire vagyok jó szakmailag. A munkát persze nagyon élveztem, a szabadságot, ahogy együtt dolgoztunk. Mellékesen akkoriban mi voltunk az ország legjobban fizetett színészei.

– *Egy előadás megszületésének melyik fázisát kedveled, vagy milyen típusú munkában érzed jól magad?*

– A tábortokat imádtam, a munka szabadságát, azt, hogy a legkevésbé kigondolt, inkább merészen próbálkozó jelenetekből lettek jelentős momentumok, amit előre tán egyikünk sem gondolt volna. Mostanában jöttem rá, az már kontraproduktív volt, hogy mindig annyira igyekeztem próbákon jó lenni, és kezdem irigyelni azokat a színészeket, akik mernek rosszak lenni, mert bármit megpróbálnak. És alighanem lusta is vagyok, azt akarom, hogy azonnal jó legyen és passz. Persze nagyon sok múlik a partnereken: Láng Annamari vagy Nagy Zsolt például olyan magas labdákat adnak az improvizációk alatt, hogy színészből engem is megrendeznek. És tényleg elképedtem az *Éljen soká Regina!* próbaidőszakában, hogy milyen jól improvizáltak a szomolyai nők – amit Horváth Kata kutató már korábban mondott nekünk, hogy szerinte ők ezt tudják.

– *Időközben te Schilling Árpád társulatvezető, rendező felesége és gyermekeinek anyja lettél, de továbbra is sokat dolgoztok együtt.*

– Nem tudom biztosan, hogy ez önmagában problematikus-e, de rengeteg kudarcélményem adódik abból, hogy utólag jöttem rá, hogyan kellett volna jól dolgoznom. Állandóan éreztem, hogy van valami bajom ezzel, hogy akadályozva vagyok ezáltal. *A harag napja* című előadás volt az első olyan munka, ahol úgy tudtam dolgozni, hogy képes voltam függetleníteni is magam tőle, miközben azt hiszem, jól dolgoztunk együtt. Előtte rengeteg kinszenvedést éltünk át a külön játszmaikkal, amit, most úgy látom, elsősorban a magamban való bizonytalansággal okoztam. De azért nem gondolom, hogy ez a fajta együttműködés feltétlenül rossz lenne, mert látom, hogy például Hajdu Szabolcs és Török-Illyés Orsolya, ha esetleg könnyen nem is, de jó hatékonysággal tudnak egymással is dolgozni. Ez ugyanakkor mégiscsak visszas alaphelyzet, hogy valójában miért a feleség játszik a férj rendezésében.

– *És azt a megszokást mennyire látod problematikusnak, hogy a színész maximálisan elköteleződik a rendezőnek?*

– Erre vagyunk kondicionálva. Kőszínház vagy független: nagyon kevés ember mer felállni azért, mert ilyen értelemben nem érzi biztonságban magát. Én Árpádnál soha nem éreztem ezt – mondjuk soha nem is kellett olyan erőszakos jelenetben részt vennem, mint amilyeneket más rendezők előadásáiban láttam, és ami egyébként jellemzően nők ellen

történik meg. Ezekről persze nem tudok semmi biztosat, mert egy ilyen jelenet színészről és rendező szakmai viszonyán múlik, bár tartok tőle, ez a viszony egyoldalú, mert a rendező kihasználhatja a nemet mondani képtelen színészt. De ez már, azt hiszem, strukturális probléma, és lám, még mi függetlenek sem vagyunk képesek egymásért kiállni. A hatalom persze megtette a magáét, de ehhez mi magunk is hozzájárultunk – nem vagyunk kompetensek saját munkánkban, nem alakítottunk ki érdemi szakmai közösséget, természetesnek találjuk, hogy nem fizetjük meg, hogy kihasználjuk egymást, nincs önérvényesítő képességünk, nem állunk ellen a hatalmi csábításnak, kicsinyesen védjük az ügyesen megszerzett kis birodalmunkat, és nem vesszük észre, mi történik cserébe. Nekem probléma, ha kevés pénzért dolgozom – merthogy mindenki kevés pénzért dolgozik. Amikor részt veszek egy projektben, és van egy szerződéselem, de rögtön jönnek az elvárások, hogy azon túl is tegyek meg dolgokat, mert ez a szokás, és ha nem vagyok ezekre hajlandó, akkor én vagyok a „művész”. Elegem van. Úgy érzem, lemarja ez a közeg az önérzetemet. És ez szakmai kérdés.

– *Ez a fajta kiszolgáltatottság kőszínházakban kevésbé jellemző?*

– Pontosan nem tudom, mert én, ugye, vendégként játszom ott alkalomadtán. De úgy látom, hogy a színészeket mindenhol használják. Megdöbbenve tapasztaltam, hogy ötvenes, elismert színészek attól félnek, hogy majd mi lesz meg mi nem lesz, ha el mernek vállalni egy másik munkát. A szakmai elismerésekről már nem is beszélve: szerintem nonszensz, hogy még mindig külön független kategóriában osztotok díjat, illetve teljesen nyilvánvaló, hogy a szavazó kritikusok sokkal nagyobb számban látogatják a hagyományos játszóhelyeket, mint a hol itt, hol ott, egy-egy előadásban számszerűen is jóval kevesebbet játszó függetleneket. És ez a politika-független, szakmai díj. Ti nem látjátok, hogy ez így nincs rendben?

– *Én tavaly kizárólag független előadásra szavaztam. De mit jelent az, hogy elegend van?*

– Abbahagyom. Az önbecsülesem akarok dolgozni, mert az nem megy, hogy olcsón adom magam, miközben folyton azt érzem, többet kellene kapnom. Másfelől kezdem szűkösen érezni, hogy folyton ebben a színházi paradigmában vizsgálgom magam, ami persze biztonságot is ad, de tudom, ideje kilépnem ebből a komfortzónából, ugyanis ijesztő, de lényegében megszoktam, hogy folyton a munkámról beszélgetek, illetve állandóan kapok róla visszajelzéseket, ami nekem azt is jelenti, hogy nehezen tudom értelmezni az életet, ha ez nincs meg.